

Дамјана Мраовић О'Хер

ФЕМИНИЗАМ: (НАЈ)НОВИЈЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ

Већ неколико година ситуација се уопште не мења. Кад год питам своје студенте на малом америчком јужњачком универзитету да ли подржавају феминизам, они ми одговоре углас, и скоро ужаснуто, са страственим не. Студенткиње правдају своје одговоре чињеницом да заправо желе да им мушкарци држе врата и да немају ништа против козметике, као и да нема више потребе за феминизмом: зар не седе оне у клупама, спремне да постану шта год хоће у животу. Студенти се углавном смејуље и једва приметно одобравају главама, али ћуте; феминизам, бар не јавно, није њихово бојно поље. Ретко, студенткиња или две, покушају доказати да феминизам, заправо, значи једнакост полова и да је у двадесет првом веку свако иоле образован поборник феминизма. И на томе се углавном расправа заврши, без велике дебате и аргумената, сугеришући да колико год је феминизам постао део културе и његови постулати претворени у државне законе у последњих педесет година, толико је и његово значење корумпирано у америчком контексту, изједначено с радикалним родним политикама, мизандријом и, често, *brand*-феминизмом. Мегазвезда Тејлор Свифт, која је укључила „женски одред” својих познатих пријатељица у наступе на светској турнеји 2015, додатно је допринела сумњичавости према женском покрету и покренула расправе о корпоративном феминизму, реторици у корист повећања профита и без икакве стварне везе са женским правима.

А онда недавно, лежерно читајући текстове о савременој српској женској књижевности и гомилу романа – привилегија академске стипендије! – схватам да, иако у последњих неколико деценија ауторке доминирају српском књижевном сценом, постојање феминизма и женског писања и даље се доказује и то углавном кроз радове теоретичарки другог таласа феминизма, као што су Барбара Шоувалтер, Елен Сиксу и Симон де Бовоар.¹ (Разлози такве перцепције су вероватно разнолики – комбинација историјских, теоријских, жанровских и рецепцијских – и нису предмет овог темата.) Међутим, феминизам је активан; његово постојање је неоспорно и у српском контексту. Његови појмови, теорије и фокуси су изнијансиранији и комплекснији, истовремено инспирисани и примењиви на новије начине комуникације, светске догађаје и здравствене кризе, иако права и статус жена нису још

¹ За више детаља, видети, на пример: Милинковић, Јелена. (2018). „Феминистичка истраживања и читање књижевности”. *Феминистичка теорија је за све. Зборник радова са конференције „Неко је рекао феминизам? Феминистичка теорија у Србији данас”*. (Адриана Захаријевић, Катарина Лончаревић, ур.). Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију, 19–40; Тодоресков, Драгана В. (ур.). (2016). „Доконе кћери или путнице друге класе: О новијем женском песништву и прози у Србији”. *Злајна трега*, новембар–децембар; Тодоресков, Драгана В. (ур.). (2015). *Модерна женска проза и друштвени контекст: зборник радова*. Нови Сад: Завод за културу Војводине; (2002). *Америчка феминистичка криштика*, темат у: *Генеро*, 1; (1996). *У сјајном Жилу Делезу*, темат у: *Женске студије: часопис за феминистичку теорију*, 5/6.

потпуно изједначена с правима и статусом мушкараца, нити су проблеми асоцирани са женским питањем решени.

Еволуција феминизма се углавном прати у таласима, сугеришући истовремено повезаност његових основних идеја, али и реакцију сваког новог покрета на претходни. Сифражеткиње и борба за гласачко право (које су жене у бившој Југославији добиле 1945) повезују се с првим таласом феминизма на прелазу деветнаестог у двадесети век; други с покретом за људска права (1960–1980) и успостављањем теоријских основа феминизма, политичким активизмом, фокусом на једнакост полова, репродуктивна и радна права; трећи је означио последњу декаду прошлог века (1990–2000) и укључио идеју интерсекционалности, расне и сексуалне разноликости, борбу против сексуалног узнемиравања, али и инсистирање да је феминизам флуидан и надасве приватан: бити феминисткиња није више подразумевало политички активизам. Савремени четврти талас (младе генерације већ помињу и пети талас, иако његово постојање још није теоријски потпомогнуто) започео је са *#metoo* покретом 2012. и углавном је везан за дигиталне платформе (интернет-феминизам) и интензивну реакцију против сексуалног злостављања и мизогиније која се манифестује кроз друштвене мреже. Изабрани текстови, иако фокусирани на амерички и британски контекст, илуструју такве промене указујући на релевантност феминизма и његових политика, али и на примењивост теорија феминизма у различитим политичким и културним просторима. Такође, текстови указују на то да се различити таласи феминизма преклапају и да је усвајање одређене временске линије тек привилегија теорије.

Темат се отвара текстом Ребеке Вокер која је 1992. у познатом америчком феминистичком часопису *Ms.* обзнанила: „Ја сам трећи талас!” Кћерка списатељице Алис Вокер и кумица Глорије Стајнем, једне од оснивачица *Ms.*-а и познате теоретичарке другог таласа феминизма, у стилу манифеста и са само двадесет две године, снажно је одреаговала на саслушање Кларенса Томаса и Аните Хил: „Мука ми је од начина на који су жене негиране...” Томас је годину раније био номинован за судију Врховног суда, али га је Хил оптужила за сексуално злостављање на радном месту. Њено сведочење је преношено уживо на телевизији, пред комисијом која се састојала само од мушкараца беле расе. Хил је Афроамериканка. Упркос њеном графичком и детаљном сведочењу, Томас је изабран за судију Врховног суда, и данас је његов најстарији и најконзервативнији судија чија је каријера последње две деценије засењена етичким скандалима и примањем мита.

Р. Клер Снајдер пак детаљно одговара на питање „Шта је трећи талас феминизма?” (2008) и указује на његову повезаност са другим таласом. Међутим, новине новог таласа су фокусиране на личне наративе и интерсекционалност, мултивокалност и нагласак је на приступу који укључује различите политике и потенцијално ствара коалиције мишљења. Иако трећи талас не омогућава успостављање јединствене теорије феминизма, Снајдер истиче да он наставља приступ феминизму као критици социјалних дискурса, институција и културних пракси док истовремено постоји као серија неполитичких, личних избора. Роксен Геј у *Лошој феминисткињи* (2014) нуди идентичне аргументе као Снајдер у свом академском тексту, али у форми личног есеја. Књига, чији је део овде представљен, катапултирала је

Роксен Геј на бестселер листу *The New York Times*-а и у америчку поп-културу, а новине попут британског *The Guardian*-а објављивале су одломке књиге. Геј је постала звезда западног феминизма. Десетогодишњица издања *Лоше феминисткиње* обележена је штампањем збирке есеја с новим предговором и розе насловницом, што је омиљена боја Роксен Геј.

Али годину дана раније, Британка Кира Кокран је већ писала о успону четвртог таласа феминизма који препознаје како у својој родној земљи тако и у глобалном контексту. Четврти талас је усмерен против насиља према женама у било ком контексту, против сексизма и мржње према женама, док интернет омогућава његову глобалну раширеност. Главни постулат му се може свести на манифест студенткиња Кембрица који Кокран цитира: „Феминисткиње не мрзе мушкарце. Феминисткиње мрзе мизогинију.” Док Кокран закључује свој текст питањима о условима који су проузроковали четврти талас феминизма и његовим потенцијалним последицама, Алисон Бриск у есеју „Пандемијски патријархат: утицај глобалне здравствене кризе на женска права” нуди практичан одговор. Прилазећи феминизму као идеологији која се првенствено заснива на једнаким правима полова и једнаком приступу свим политичким и социјалним правима, ауторка анализира утицај ковида 19 на позицију жена у свету. Објављен пред крај епидемије (Светска здравствена организација прогласила је крај епидемије ковида 19 у мају 2023) и заснован на научним студијама и статистикама – не анегдотским доказима као код Кокран – чланак Алисон Бриск потврђује претпоставке на којима инсистира четврти талас феминизма: жене и особе с мањинским статусом на основу сексуалне оријентације и родног идентитета су „систематски угрожене у остваривању универзалних права на физички интегритет, политичке слободе и политичко учешће, радна и социјална права”. Глобална здравствена криза је само продубила родни расцеп, док је већ постојећи патријархат за време епидемије додатно дестабилизовао женска права чинећи жене подложнијима физичкој и економској несигурности, отежавајући мобилност и услове рада жена, као и погоршао права на здравље жена и приступ здравственој заштити. Статус жена се посебно погоршао у земљама у развоју и мањинским заједницама где су жене већ биле легално, социјално и економски маргинализоване. Међутим, као што Бриск наглашава, подаци показују да су друштва с уједначеним родним правима, као и она на чијем челу су стајале жене, успешније реаговала на проблеме проузроковане ковидом 19 и закључује да епидемија неизоставно потврђује да су женска права људска права, као и да је и даље „лично политичко”, баш као и за време другог таласа феминизма. Према томе, родна равноправност и феминистички (женски) приступ глобалном управљању су решење и за пандемијски патријархат и за потенцијалне будуће проблеме у вези са људским правима уопште.

*Посебне захвале дујујем Милицы Софинкић и Алену Бешићу
на брзој комуникацији и фантастичној сарадњи.
Задовољство је радити с вама!*